

Інна Гриценюк,
старший науковий співробітник лабораторії
професійної кар'єри Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України, кандидат педагогічних наук,
доцент

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ВИБОРУ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

У сучасному українському суспільстві триває період активних соціально-економічних перетворень, зумовлених зміною вимог, що висуваються до майбутнього фахівця. У зв'язку з цим, однією з найважливіших проблем професійної освіти стає пошук нових підходів до підготовки компетентних, висококваліфікованих фахівців, відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможних на ринку праці, відповідальних, цілеспрямованих, які вміють мобілізувати себе для вирішення професійних завдань, готових до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Сучасна професійна освіта має бути націлена не тільки на забезпечення майбутнього фахівця системою знань, умінь, компетенцій, а й на його розвиток особистісної професійної зрілості. Однак існує суперечність між потребою суспільства в успішному фахівцеві і недостатньою розробленістю науково-обґрунтованих рекомендацій для формування психологічної готовності учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри. Одним з можливих способів вирішення даного протиріччя є створення психолого-педагогічних умов, що забезпечать формування психологічної готовності учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри, структурними компонентами яких є: мотиваційно-ціннісний, оцінювально-орієнтаційний і емоційно-вольовий.

Ефективність формування психологічної готовності учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри забезпечать такі психолого-педагогічні умови:

– формування і підтримка стійкої професійної спрямованості особистості учнів ЗПТО на успішну кар'єру в обраній професійній діяльності (здійснюється за допомогою стимулювання їх позитивного ставлення до майбутньої професії, розвитку ціннісного ставлення до неї, інтересу, прагнення проявляти свої здібності, потреби в кар'єрних досягненнях);

– розвиток і вдосконалення рефлексивних умінь, поєднуючись із формуванням образу «Я» як суб'єкта, орієнтованого на професійну кар'єру, забезпечує адекватне самосприйняття учнем ЗПТО шляхом засобів пізнання себе і протиставлення своїх домагань з досягненнями результатів в обраній сфері діяльності на етапі професійної підготовки;

– формування емоційної стійкості і цілеспрямованості ґрунтується на розвитку навичок самоконтролю, забезпечує усвідомлення учнями ЗПТО значущості професійної кар'єри в досягненні успіху в майбутній професійній

діяльності.

Вивчення результатів ставлення учнів закладів професійно-технічної освіти до професійної кар'єри показали, що учнів цікавить інформація про кар'єрне зростання, бажання будувати в подальшому кар'єру, зацікавленість в успішності своєї професійної кар'єри. Однак цей відсоток бажань не завжди спонукає до дії, переходу від бажання до безпосередньої роботи з підготовки до подальшої успішної професійної кар'єри, оскільки існують такі проблеми, як невпевненість в своїх силах, успіху подальшої побудови професійної кар'єри, недостатнє усвідомлення своїх особливостей, знання про те, як і яким чином можна здійснити підготовку до побудови успішної професійної кар'єри.

Вивчення змістовних характеристик психологічної готовності учнів закладів професійно-технічної освіти до вибору й реалізації професійної кар'єри дозволило виокремити нам ті проблеми, які стали предметом нашого дослідження. Це, перш за все: формування і підтримка стійкої професійної спрямованості особистості учня ЗПТО на успішну кар'єру в обраній сфері діяльності, розвиток ціннісного ставлення до професії, інтересу до неї, бажання виявляти в ній свої здібності, розвиток потреби в кар'єрних досягненнях; розвиток і вдосконалення рефлексивних умінь, спрямованих на аналіз і оцінювання власної діяльності; формування образу «Я», як суб'єкта, орієнтованого на професійну кар'єру, розвиток адекватного самосприйняття учня, формування впевненості в собі, формування емоційної стійкості, цілеспрямованості, розвиток навичок самоконтролю.

Докорінні зміни соціальної ситуації в нашій країні висувають особливі вимоги до рівня професіоналізму фахівців. Об'єктивно назріла потреба в компетентних, висококваліфікованих фахівцях, здатних приймати самостійні рішення і керувати трудовими колективами після закінчення ЗПТО, тобто в повній мірі готові до професійно-практичної діяльності. Одним з найважливіших аспектів професійного розвитку особистості, а також її самореалізації є свідоме планування професійної кар'єри.

На основі зробленого теоретико-методологічного аналізу різних теоретичних підходів до змісту поняття «професійна кар'єра», ми в своїй роботі зупинилися на розумінні професійної кар'єри як процесу реалізації людиною власних здібностей в умовах професійної діяльності.

Психологічна готовність учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри – це особистісне утворення, яке характеризується усвідомленням особистістю можливості реалізації власних здібностей в умовах професійної діяльності, наміром здійснення професійної кар'єри, в єдності мотиваційно-ціннісного (ціннісне ставлення до професії; інтерес до неї; потреба в кар'єрних досягненнях; ціннісні орієнтації), оцінювально-орієнтаційного (адекватна самооцінка; впевненість у собі), емоційно-вольового (емоційна стійкість; самоконтроль; цілеспрямованість) компонентів.

Наше дослідження показало, що учнівський вік є найбільш сприятливим для формування основних підструктур людини, для досягнення

нею зрілості суб'єкта спілкування, пізнання і діяльності, як індивідуальності, а значить, для формування психологічної готовності учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Результати емпіричного дослідження показали, що реальний процес становлення психологічної готовності учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри далекий від ідеального: спостерігається недостатня сформованість структурних компонентів, недостатність зв'язків між ними.

Ґрунтуючись на теоретичних положеннях про розуміння структури психологічної готовності учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри і її формування, на даних статистичного аналізу отриманих результатів, ми визначили такі рівні психологічної готовності учнів ПТНЗ до вибору й реалізації професійної кар'єри: високий, середній і низький.

Нами була розроблена програма формування психологічної готовності учнів ПТНЗ до вибору й реалізації професійної кар'єри. Ця програма охоплює два напрями: робота з викладачами (семінар «Професійна кар'єра як фактор успішності майбутніх фахівців») і робота з учнями, що складається з трьох розділів. Теоретичний розділ (вихідні теоретичні положення) проводиться у формі лекцій і семінарських занять за допомогою різноманітних методів (дискусія, бесіди, «мозковий штурм», теоретичний аналіз наукової літератури) і забезпечує інтерес і ціннісне ставлення до обраної професії, знання про індивідуальну траєкторію професійного розвитку, усвідомлення значення кар'єри в досягненні успіху в професійній діяльності. Практичний розділ (формування, розвиток і закріплення навичок і умінь, що забезпечують психологічну готовність учнів ЗПТО до вибору й реалізації професійної кар'єри) проводиться у формі психологічного тренінгу і забезпечують розвиток рефлексивних умінь, вміння здійснювати адекватну самооцінку, навичок самоконтролю, вміння розробляти індивідуальну стратегію, спрямовану на створення успіху в майбутній професійній діяльності. Консультаційний розділ (надання допомоги учням ЗПТО, які відчують труднощі в процесі тренінгу, в осмисленні характеру і причин виникнення проблем, пов'язаних з психологічною готовністю до вибору й реалізації професійної кар'єри) проводиться у формі індивідуального психологічного консультування. Ці три розділи в сукупності забезпечують формування в учнів ЗПТО стійкої мотивації до побудови успішної професійної кар'єри, суб'єктивної готовності до даного процесу.